ARTICULA

Artimagazine voor en van Artileden

Nr. 13 - Mei 2019

Arti verbouwt en wil een Algemeen Nut Beogende Instelling worden

02 Daglicht van 1841 terug

07 Rondom het Rokin: Het nieuwe bedelen

08 Een financieel gezond Arti heeft een toekomst

11 Revitalisatie van zalen en gebouw maken ANBI-status nodig

14 Het is gezien door Frans Lasès: Klussen

15 Het eerste gebouw van Arti

19 De grote verbouwing in 1989

20 Colofon

'AMSTERDAMS MONUMENT WORD HERSTELD'

op de volgende pagina's

Amersfoortse architecten bekommeren zich om Amsterdams monument

DAGLICHT VAN 1841 TERUG

Een rustige singel in Amersfoort, een statig pand dat eerder aan een voormalig kantoor van de Twentsche Bank doet denken dan aan design en een keurige dame die de deur opent: Bureau Van Hoogevest Architecten. Een familiebedrijf dat al 110 jaar bestaat, nu geleid wordt door de derde generatie en dat zijn sporen verdiend heeft in de restauratie, onderhoud en herbestemming van erfgoed. Het Rijksmuseum is een klant, net als de Nieuwe Kerk in Delft, het Amstelhotel, de Lebuïnuskerk in Deventer, Dudoks Collège Neerlandais in de Parijse Cité Universitaire, de Sint Joriskerk in Amersfoort en de Nieuwe Bavo in Haarlem. Arti et Amicitiae past zeer wel in dit rijtje.

Camiel Hamans

'We hebben de opdracht niet in de schoot geworpen gekregen,' vertellen Ana Magdalinoiu en Jan Roest. Toen het duidelijk werd dat het gebouw van Arti in zo'n staat verkeerde dat er onverwijld groot onderhoud nodig was, hebben de zakelijke leiding en het bestuur contact gezocht met Bureau Monumentenzorg in Amsterdam. Het pand is immers een monument en daar kun je niet zomaar wat spijkers in de muur slaan. De buitenkant, het casco, is in slechte staat en als je daar wat aan wilt doen, moet je rekening houden met de eisen die de Monumentenwet stelt. Monumentenzorg heeft een aantal namen van architecten genoemd die ervaring hebben met dit soort projecten. Met die bureaus heeft Arti contact gehad. Met een modern woord: we hebben moeten "pitchen". Tenslotte is de keuze op ons gevallen. En daar zijn we verguld mee.'

MEER DAN BERLAGE

Architect Ana Magdalinoiu had nog nooit van Arti gehoord voordat ze aan deze opdracht begon: 'Ik ben toen we startten met nadenken over dit project voor het eerst bij Arti binnen geweest. Misschien is het ook wel niet zo gek dat ik nog nooit van Arti gehoord had. Ik ben in Boekarest opgeleid en ben op mijn 23e voor een tweede masterstudie naar Nederland gekomen, naar Eindhoven.' Amsterdam en de hoofdstedelijke beeldende-kunstwereld heeft ze dus niet met de moedermelk binnengekre-

Het pand is een monument

De linkerzaal met het dak van Tétar van Elven (1841)

De rechterzaal met de binnenkap van Berlage (1893)

De geschiedenis van het gebouw in beeld gebracht

gen. 'Mijn eerste bezoek was meteen een grote verrassing. In positieve zin. De gevel geeft geen aanduiding wat er binnen gebeurt. De gevel is monumentaal. Dus verwacht je grote zalen, maar als je eenmaal binnen bent, zie je een aantal verschillende ruimtes, allemaal met een bepaalde belevingswaarde. Veel meer dan alleen Berlage.'

GIETIJZEREN CONSTRUCTIE

'Als het lukt willen we de 'buiten glaskappen' boven de tentoonstellingszalen terugbrengen. Arti was in de negentiende eeuw beroemd om zijn "kunstzaal", die in 1841 door Tétar van Elven is ontworpen.' Martinus Gerardus Tétar van Elven, een van de oprichters van Arti, was hoofddocent bouwkunde aan wat later de Rijksakademie is gaan heten. Tétar van Elven was goed op de hoogte van de mogelijkheden die de techniek in zijn tijd bood. Hij durfde het aan om een glaskap steunend op een gietijzeren constructie te ontwerpen. Een gietijzeren constructie was ongehoord vernieuwend in die tijd, de Eiffeltoren is van bijna vijftig jaar later, en zijn idee om het licht rechtstreeks door het dak naar binnen te laten komen was eveneens gedurfd. 'Tétars ontwerp was een van de eerste in Nederland van dit type én vijfendertig jaar voordat vergelijkbare oplossingen uitgevoerd werden in het Rijksmuseum.' In de vakliteratuur wordt Tétars 'kunstzaal' geroemd: 'De kunstzaal in Arti et Amicitiae is om twee redenen het meest invloedrijke ontwerp van Tétar van Elven geweest. In de eerste plaats waren de korbelen de eerste gietijzeren constructiedelen in Nederland, en in de tweede plaats was het verlichtingssysteem vernieuwend en invloedrijk. Na de opening van de zaal in 1841 bleef men tevreden over de expositieruimte en er werd regelmatig naar verwezen als een goed voorbeeld van een museumzaal.'

SOUTH LONDON GALLERY

'In Nederland zijn er nauwelijks voorbeelden meer over waarmee je het gla-

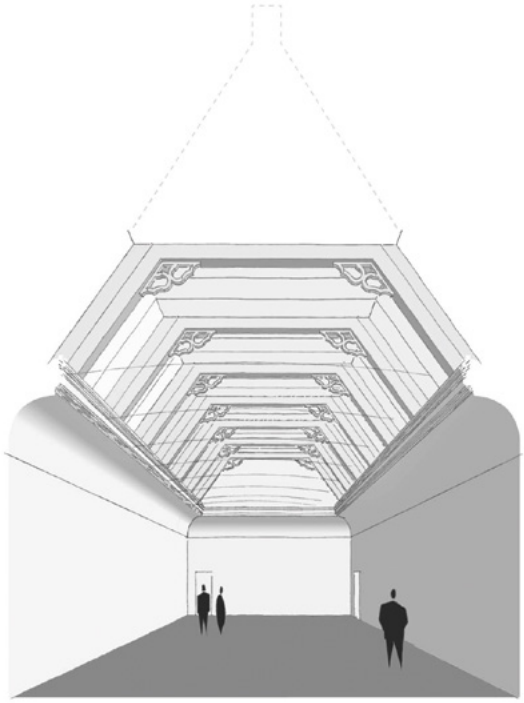

Schetsimpressie linkerzaal (Van Hoogevest Architecten); realisatie afhankelijk van toestemming Gemeente Amsterdam, beschikbare middelen en eventueel nog andere factoren

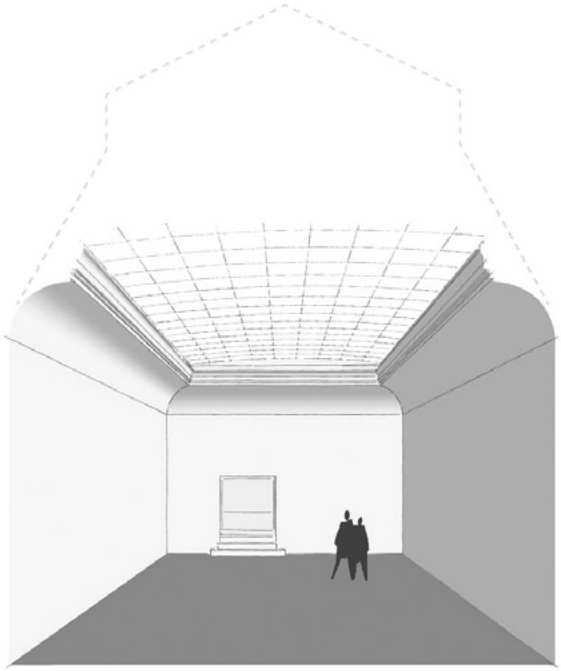

Schetsimpressie rechterzaal (Van Hoogevest Architecten); realisatie afhankelijk van toestemming Gemeente Amsterdam, beschikbare middelen en eventueel nog andere factoren

zen dak van 1841 kunt vergelijken. Om inspiratie op te doen voor de restauratie, of misschien beter revitalisatie van de tentoonstellingszalen, hebben we onze blik daarom op Engeland gericht. Door de Industriële Revolutie werd daar al vroeg met gietijzeren constructies gewerkt. Er zijn daar nog een ontwerpen behouden gebleven die vergelijkbaar zijn met die van Tétar van Elven. In Londen bij de National Gallery, de Royal Academy, maar vooral interessant is de glazen kap van de South London Gallery, een instelling voor moderne kunst uit 1891, die ook inhoudelijk wel vergelijkbaar is met Arti.'

GESCHIEDENIS VAN HET GEBOUW

'Jammer genoeg is van de kap van de andere zaal, de linkerzaal boven aan de trap, niet voldoende over om die ook in de staat van 1841 te herstellen. Daar willen we daarom de binnenkap zoals die door Berlage ontworpen en veranderd is, terugbrengen. Eigenlijk is dat geen ramp: je ziet op die manier de geschiedenis van het gebouw. Of het allemaal kan, zoals we nu willen, is overigens nog wel afhankelijk van de uitkomst van het overleg met Monumentenzorg. Als dat positief uitpakt, blijft het niet bij de twee daken. We willen de balie van de tentoonstellingsruimte naar beneden brengen, zodat je een echte receptie krijgt bij de ingang aan het Rokin. Daar komt ook een lift, zodat de exposities in de toekomst ook toegankelijk worden voor bezoekers

De geschiedenis van het gebouw in beeld gebracht

die minder goed ter been zijn. Boven kunnen we dan de receptieruimte en de twee voorkamers met elkaar verbinden tot een grote ruimte. In feite krijg je daardoor drie tentoonstellingszalen, hetgeen het aantal expositiemogelijkheden aanzienlijk verruimt. Tussen de zalen komen hellingbanen. Achter maken we een kleine uitbouw en trekken we de werkplaats bij de tentoonstellingsruimte, zodat ook daar een wat grotere zaal ontstaat en een functionele routing door de zalen.'

INSTANDHOUDING EN VERDUURZAMING

Maar het werk aan de zalen, hoe gewenst ook, is niet het eerste waarmee begonnen wordt, legt Jan Roest vervolgens uit. Roest, al 43 jaar in dienst van Bureau van Hoogevest en directeur van de restauratieafdeling, noemt zichzelf een techneut. Vanuit die achtergrond brengt hij enige nuance aan in het verhaal. 'De verbouwing waar we hopelijk volgend jaar mee kunnen beginnen, bestaat uit twee delen. Het eerste is dat doen wat nodig is om het gebouw in stand te houden. Dat is urgent. We beginnen daarom met de buitenschil, de gevel de daken, de goten enzovoorts. Die moeten zo hersteld worden dat ze weer goed gezond zijn en goed te onderhouden zijn. Ze moeten op een niveau gebracht worden dat het gebouw weer jaren vooruit kan met gewoon onderhoud, maar daar beperken we ons niet toe. We zorgen er meteen voor dat het gebouw verduurzaamd wordt: energiezuinig,

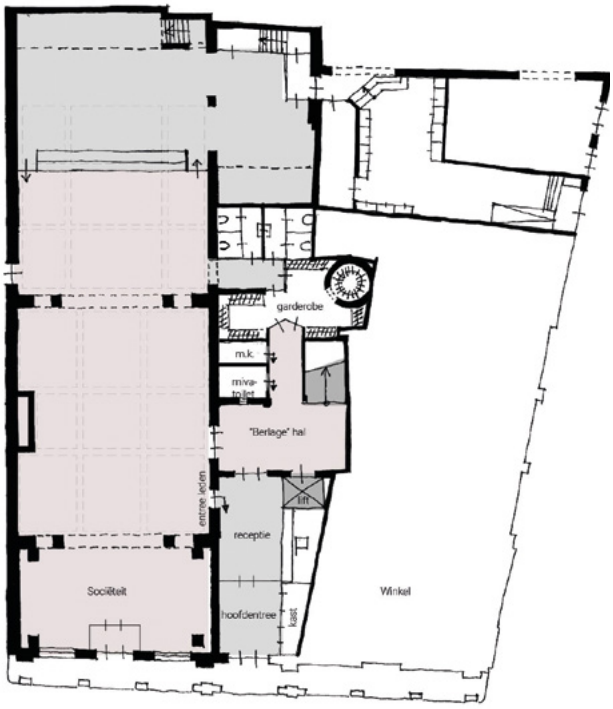

Ontwerp begane grond, plattegrond (Van Hoogevest Architecten); realisatie afhankelijk van toestemming Gemeente Amsterdam, beschikbare middelen en eventueel nog andere factoren

Expositiemogelijkheden met een derde verruimd

Jan Roest
Bureau Van Hoogevest Architecten

Ana Magdalinoiu Bureau Van Hoogevest Architecten

bouwfysische voorzieningen om condensvorming in de constructie tegen te gaan en een goede regulering van de zonbelasting. In de zomer geven de daken te veel zonnewarmte door, in de winter te weinig.'

VERBOUWING IN FASEN

'Het werk aan de receptie en aan de binnenkant van de zalen is de volgende stap. Dat is onderdeel twee van de verbouwing, de revitalisatie van de expositieruimtes. In ons plan verbouwen we in fasen. Eerst de buitenschil, dan de entree met de lift, vervolgens zaal 1 met de 1841 kap, daarna zaal 2 met de Berlage binnenkap en tenslotte de keuken en de toiletten. We hopen dat we op het plaatsje achter de keuken een uitbouw mogen maken. Dan schuift de keuken een stuk naar achteren. Op de plaats van de spoelkeuken komen dan nieuwe toiletten. De huidige wc-ruimtes kunnen dan omgebouwd worden tot een keurige garderobe. Het tempo waarin we kunnen werken is afhankelijk van vergunningen en van de middelen. Het herstel van het casco begroten we op zesenhalve ton. Van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed wordt subsidie verwacht voor het onderhoud van het casco voor de komende zes jaar; daarna kan opnieuw onderhoudssubsidie aangevraagd worden op basis van een meerjaren-onderhoudsplan.' De totale kosten van de verbouwing worden momenteel door Van Hoogevest berekend in samenspraak met de adviseur voor de installaties en voor de bouwfysische voorzieningen. Naar verwachting kunnen op de Algemene Ledenvergadering van 28 mei nadere mededelingen gedaan worden over de totale verwachte kosten.

RONDOM HET ROKIN

Illustratie: Peter van Hugten

HET NIEUWE BEDELEN

Het grofvuil aan het Rokin was niet opgehaald. Vanachter het raam aan de straatzijde had ik uitzicht op fietsen, scooters, zakken, dozen, sloopafval en lege mayonaise- en ketchupemmertjes. Daartussen bevond zich een peervormige gevaarte met daar overheen gedrapeerd een mottige deken. Voorbijgangers liepen er met een boog omheen alsof er rottend vlees lag te walmen, anderen maakten een kleine buiging. Na enige tijd zag ik dat de peer een beetje bewoog en toen ik nog beter keek, stelde ik vast dat er onder die deken een mens moest zitten. Zo nu en dan vertoonde zich een hand van onder de deken. Het moest zo'n in lappen gehuld vrouwtje zijn die een hele dag met een bleek kindje naast zich woordloos haar hand uitstrekt. De tekst op een doorweekt kartonnetje maakt ten overvloede nog een duidelijk dat zij honger heeft. Er op uitgestuurd door haar man of door de baas van een rondtrekkende bende om als dagopbrengst toch minstens twintig euro in te brengen.

Waar denkt zo iemand aan? Is het woordloze woede op al die winkelende Europeanen. Of ben je, wanneer je dag in dag uit zo moet zitten, helemaal murw?

Ik begon te tellen hoeveel mensen er bleven staan om iets te geven. Sommigen spraken nog een paar woorden. Ik schatte dat een op de dertig passanten iets gaf. Laat het een euro zijn. De plaats was strategisch gelegen. En om het kwartier gaf iemand wat. Dat maakt vier euro per uur. Zes uur zitten op de grond levert dan 24 euro op. Als de baas van deze stakkers zes van die vrouwen heeft zitten, verdient hij dus honderd tot honderdvijftig euro per dag. Daarvan moet hij hen nog wat geld voor eten geven, zeg tien euro per persoon, dan houdt hij toch nog negentig euro over. Laten we er honderd van maken. Dat is dus in een maand drieduizend euro bruto. Geen btw. Geen bedelbelasting. Geen premies. Niet slecht.

Ik rekende af en besloot twee euro aan deze vrouw te doneren.

Ze zat, voorovergebogen, goed verpakt in haar lappen. Ze was doende de recente opbrengst op het plaveisel uit te tellen. Nette rijtjes vijftig centstukken, euro's en zelfs een paar twee euromunten.

Die hand was vreemd. Hij zag er verzorgd uit, niet verweerd en ik zag de helft van een horloge. Ik boog me voorover om te kijken wat er zich in die uit todden geformeerde hut nou eigenlijk bevond. Geen zielig kindje, dat was duidelijk. Ik zag een baseballpet, wierp mijn muntstuk in het schaaltje, bukte me nog dieper om een glimp van het gelaat op te vangen. Toen bewoog het hoofd zich omhoog. Ik keek in het ongeschonden gezicht van een jongeman met een gesoigneerd baardje. Niks gekreukeld zigeunervrouwtje. Hier zat een hip persoon met koptelefoon en al. Hij grijnsde, de tanden waren perfect in orde. Hij haalde een van zijn armen uit de lappen en stak zijn duim omhoog.

Betrapt.

Ik was zo verbouwereerd dat ik niets zei. Nu weet ik niet of het een bijbaantje was van een uitgekookte twintiger. Of zagen we hier een journalist aan het werk en was dit een staaltje van enbedded verslaggeving? Ik zal de komende tijd de weekbladen in de gaten houden.

Roelof van Gelder

Een penningmeester die op de honderdjes let

EEN FINANCIEEL GEZOND ARTI HEEFT EEN TOEKOMST

'Mijn recept is in wezen heel eenvoudig: let gewoon goed op de honderdjes en de duizendjes,' glimlacht penningmeester Louis van Beurden. 'Toen ik aantrad, zo'n twee, drie jaar geleden zaten we met de erfenis van het jubileum. Het 175-jarig bestaan van Arti is groots gevierd, terecht, maar leverde helaas wel een verlies van tweeëneenhalve ton op. Vervolgens bleek dat het onderhoud aan ons pand niet langer uitgesteld kon worden. Tijd dus om wat verstandiger te worden: de hand op de knip en heel strak leven.'

Camiel Hamans

Foto's: Josje Crince Le Roy

'Dat werkt. We hebben nu al weer vijf ton op de bank. Bij lange na niet genoeg voor al het onderhoud, de verbouwingen en de vernieuwingen die noodzakelijk zijn, maar het begin is er. Hoeveel we nodig hebben, valt nu niet te zeggen. De totale kosten zijn nog niet precies te bepalen, plus dat er bij verbouwingen tussendoor altijd van alles verandert, maar waar we nu aan beginnen, het onderhoud van het casco, de buitenschil, kunnen we betalen, als de subsidie afkomt. De kosten daarvan zijn ongeveer zesenhalve ton. We hebben vijf ton liquide. Als er subsidie toegekend wordt, dan mogen we rekenen op veertig procent van de kosten, dus ongeveer tweeëneenhalve ton. Bij elkaar dus zeker genoeg voor wat we nu gaan ondernemen. Daarna wordt het eerst sparen en vervolgens uitgeven aan de volgende fasen.'

RESERVES

'We reserveren nu elk jaar twee ton. Bovendien doen we onze best winst te maken: we mikken op een tonnetje plus per jaar. We hebben naar al onze activiteiten en kostenposten gekeken. Kan het beter, kan het efficiënter? We hebben bijvoorbeeld het verhuurappartementje opgeknapt en dat levert per maand toch meteen een paar honderd euro op, we houden de huren van de andere panden en woningen goed in de gaten, we hebben goedkopere administratieve systemen aangeschaft - bijkomend voordeel is dat we nu een beter zicht hebben op wat er gebeurt – we hebben een andere, betere en goedkopere telefooncentrale, de lunchopenstelling van de sociëteit begint te lopen, we hebben een terrasvergunning ingediend, we hebben heronderhandeld over de lening die we hebben bij het Weduwen- en Wezenfonds, waardoor onze rentelasten naar beneden gegaan zijn en het fonds nog altijd een keurig rendement maakt, we hebben de kosten en de opbrengsten van de sociëteit beter onder controle, we voeren een strak personeelsbeleid en we hebben Rokin 114 verhuurd. Dat laatste levert per jaar toch gauw een twintigduizend euro per jaar op. We hebben overigens goed geluisterd naar de bezwaren van de kunstenaars die deze ruimte voor exposities wilden gebruiken. De vroegere rookruimte is daar nu voor beschikbaar. De kosten die we aan de exposanten vragen zijn symbolisch, iets van een tien euro per dag. Het is een leuke ruimte, waar belangstellenden hun werk goed kunnen laten zien. Ik denk dat we hiermee de leden toch tegemoet zijn kunnen komen. Afzien van de verhuur van Rokin 114 was, lijkt mij, vooralsnog geen optie.

Dit is een specialisme op zichzelf, kijk maar eens op www.monumenten.nl.

Je kunt wel van alles willen, maar als dit tot rode cijfers leidt, staat morgen de curator op de stoep en dan heb je niets meer te willen. Daarom is het beter, vind ik, om maar even door de zure appel heen te bijten.'

INKOMSTEN

'Denk niet dat ik het allemaal alleen doe. Het is bestuursbeleid. Onze besluitvorming is transparanter geworden, de doelen zijn helder geformuleerd, net als de procedures om die doelen te bereiken. De hulp van Johanna, onze zakelijk leider, is daarbij onontbeerlijk. Zij verdient het krediet voor de nieuwe aanpak en het succes daarvan, en niet alleen voor het administratieve deel. De samenwerking met de Financiële Commissie is goed en dat we er met het Weduwen- en Wezenfonds uitgekomen zijn, is een opsteker. De onderhandelingen waren zwaar, maar beide kanten hebben begrip getoond voor de standpunten en de noden van de ander. We hebben niet alleen bezuinigd. Ook de inkomsten zijn verhoogd. Ik wees al op de huren en de sociëteit, die beter draait, maar ook de leden dragen meer bij. Jarenlang hadden we de contributies niet verhoogd. Nu hebben we dat gedaan, overigens is het een heel lichte verhoging, twee of drie procent.'

SUBSIDIES

'Maar zelfs met al deze veranderingen, waardoor we financieel nu weer gezond zijn, kunnen we niet ineens alle verbouwings- en vernieuwingsplannen realiseren. Dat moet in porties. Dat kan eigenlijk ook niet anders. De impact op het functioneren van Arti zou te groot zijn. Stel je eens voor dat het gebouw een aantal maanden dicht zou gaan, wat dat betekent voor de tentoonstellingen. Maar ook financieel kan het niet anders. De subsidie die we hopen te krijgen voor de buitenkant, mag in zes jaar opgenomen worden. Dus eventueel kunnen we er vijf à zes jaar over doen om de werkzaamheden aan de buitenschil af te ronden. In de tussentijd kunnen we weer reserves opbouwen voor de volgende fasen en hebben we tijd om nieuwe subsidieaanvragen op te stellen. De architecten hebben ons daar overigens al mee geholpen en zullen dat blijven doen. Zij hebben ervaring met subsidieverstrekkers en weten hoe en waarvoor je subsidies kunt krijgen. Dit is een specialisme op zichzelf, kijk maar eens op www.monumenten.nl.

Nu we de begroting weer op orde hebben, zijn we een gesprekspartner voor subsidieverstrekkers en eventu-

eel zelfs voor banken. Die steken alleen geld in je, als je financieel gezond bent. Bij elkaar denk ik dat het tussen de vijf en de acht jaar gaat duren voor we alles klaar hebben. Dus tot en met de keuken, garderobe en toiletten. Maar als we meer geld hebben, bijvoorbeeld doordat de subsidiebedragen hoger uitvallen of als we ineens een mooi legaat zouden krijgen, kan het sneller. Maar ook al duurt het een tijdje, al vanaf het moment dat we weer het 'originele' glasdak op de grote tentoonstellingszaal kunnen leggen, stijgt de allure van Arti. Het is nogal wat: een 'kunstzaal', zoals de zaal indertijd genoemd werd, in de staat en met het licht van 1841 én met alle moderne faciliteiten.'

ANBI

'Legaten en schenkingen zijn welkom. Daarom werken we aan de ANBI-status, die van Algemeen Nut Beogende Instelling. Fiscaal is dat interessant, want over de bedragen die je geschonken of nagelaten worden hoef je geen belasting te betalen, evenmin ben je vennootschapsbelasting verschuldigd. Dus bij een winst van honderdduizend euro houden we twintigduizend euro in de zak, een bedrag dat we aan de doelstelling van onze vereniging kunnen besteden. Maar nog veel interessanter is dat we door de ANBI voor subsidieverstrekkers aantrekkelijker worden omdat dit onze financiële betrouwbaarheid verhoogt. Een club die ANBI-status heeft verkregen geldt als honderd keer meer subsidiewaardig dan eentje die dat niet is.

Louis van Beurden

Van mijn vak ben ik fiscalist; hoewel ik geen praktijk meer uitoefen, blijf ik natuurlijk op belastingen gericht. Toch is dat andere aspect – dat je door de overheid als gezond aangemerkt bent en als een instelling die een algemeen, in ons geval cultureel en artistiek, nut nastreeft – zeker zo belangrijk. Ook maatschappelijk. Je bent een kunstinstelling met een soort van 'koninklijke' goedkeuring. Dat telt.

Ik ken beide werelden, die van het geld en de belastingen en die van de beeldende kunst. Ik kom uit een kunstzinnig nest, mijn vader was fotograaf. Naast mijn penningmeesterschap van Arti ben ik ook voorzitter van de Raad van Toezicht van de SBK, Stichting Beeldende Kunst. Siert Dallinga, die me kende van het schoolplein – onze kinderen zaten op dezelfde school – heeft me indertijd benaderd om penningmeester van Arti te worden. Dat leek me leuk en de moeite waard. Arti is een bijzondere club en er moest hier het een ander gedaan worden. Maar daarbij blijf ik een nuchtere Hollander: we moeten het doen met het geld dat we hebben. De taak van het bestuur is immers om niet alleen voor het heden te zorgen, maar ook voor de toekomst.

Daarbij heb ik nog wel een wens: het ledenbestand veroudert, voor de toekomst hebben we jongere mensen nodig.'

Renovatie van een monument

REVITALISATIE VAN ZALEN EN GEBOUW MAKEN ANBI-STATUS NODIG

Johanna Somers

'In de komende ALV gaan we het hebben over de aanstaande renovatie van het monument en de daarmee samenhangende revitalisatie van de zalen en het gebouw. De architecten komen dan een presentatie geven.' Dat zegt Johanna Somers, zakelijk leider van Arti.
'Een van de dingen die daarvoor niet onbelangrijk is, maar ook om een andere reden heel belangrijk, is het aanvragen van de ANBI-status.'

Tia Lücker
Foto's: Caroline Waltman

Een ANBI is een Algemeen Nut Beogende Instelling. Een instelling kan alleen een ANBI zijn, als ze zich voor tenminste negentig procent inzet voor het algemeen nut. Als een Algemeen Nut Beogende Instelling een culturele instelling is, kan deze ANBI de status 'culturele ANBI' krijgen. Om als culturele ANBI aangemerkt te worden moet de instelling voor minstens negentig procent actief zijn op cultureel gebied. Het is een maatregel die is ingesteld om culturele instellingen tegemoet te komen. Er zijn namelijk heel veel bezuinigingen geweest en de overheid wilde dat particulieren meer zouden geven aan culturele instellingen. Donateurs van culturele ANBI's hebben een extra belastingvoordeel, omdat voor hen een extra giftenaftrek geldt. Particulieren die schenken aan culturele instellingen mogen in de aangifte inkomstenbelasting 1,25 keer het bedrag van de gift aftrekken. Ondernemingen die onder de vennootschapsbelasting vallen, mogen 1,5 keer het bedrag van de gift aftrekken in de aangifte vennootschapsbelasting. Om die ANBI-status te verkrijgen moeten de statuten van Arti worden aangepast, daar is een commissie mee bezig en die gaat de leden daarover adviseren. Dat is het oorzakelijk verband tussen de statutenwijziging en de ANBI-status.

VENNOOTSCHAPSBELASTING

Somers: 'Waarom hebben we die ANBI nodig? Ik ben aangenomen - en dat was al begonnen voordat ik kwam - om Arti financieel een beetje op orde te krijgen. Dat lukt goed. We hebben nu al drie jaar positieve resultaten. We zouden daarover vennootschapsbelasting moeten betalen, twintig procent. Dat geef je dus aan de belasting. Als we de ANBI-status hebben, dan kun je posten opvoeren voor de belasting in de jaarrekening zodat je die vennootschapsbelasting niet hoeft te betalen. Dus dat is, nu het beter gaat met Arti, heel belangrijk. We geven liever geld aan cultuur en de kunsten natuurlijk, dan aan de belastingen. Dat is waarvoor het heel belangrijk is.'
Nog een reden waarom de ANBI-status van belang is: in het gebouw van Arti is de oudste en enige gietijzeren kapconstructie van Nederland. Dat is uniek. De Bankgiroloterij draagt bij aan herstel, verbouwing en restauratie van monumenten. Somers heeft gesproken met de Bankgiroloterij en kreeg te horen dat er concurrentie was van andere monumenten. Somers: 'Maar ik weet zeker dat als ik zeg dat de oudste en enige gietijzeren kapconstructie hersteld moet worden, het ook voor die Bankgiroloterij interessant wordt. Daar kun je aanvragen vanaf twee ton, maar daar moet je wel de ANBI-status voor hebben.
Natuurlijk weet ik niet of we die subsidie krijgen, maar zonder ANBI kunnen we die niet eens aanvragen.'

EXTRA INKOMSTEN

De ANBI-status maakt het ook voor leden aantrekkelijk om bijvoorbeeld vijf jaar honderd euro extra te betalen. Het wordt aantrekkelijker om geld te geven of na te laten aan Arti.
Zijn er ook nadelen aan de ANBI-status? Deze is speciaal in het leven geroepen om de culturele instellingen tegemoet te komen. Somers: 'Je kunt ook weer afscheid nemen van de ANBI. Er hoeft voor Arti nauwelijks iets aangepast in de statuten. Bij liquidatie, als je ophoudt te bestaan, gaat het resterend vermogen nu naar het Weduwen- en Wezenfonds. Als je de ANBI-status hebt, moet het resterende geld naar een vergelijkbare ANBI gaan. Als Arti failliet zou gaan is er niks meer, ook geen geld. Die kans is erg klein. Als je anderszins zou besluiten om te stoppen met de vereniging – ook geen grote kans - dan gaan er toch een paar jaar overheen, dus dan kun je die ANBI-status opheffen. Daar zijn dan wel regelingen voor, het gaat om het vermogen dat is verworven nadat de ANBI is verleend, dus dat betreft helemaal niet het vastgoed en dergelijke. Je kunt er altijd weer uit. Ook belangrijk om te weten. Er zijn eigenlijk geen nadelen. Het enige is dat er een wijziging in de statuten nodig is. Het idee dat Arti ophoudt te bestaan is hypothetisch.'

COMMISSIE

Johanna Somers zegt dat er de afgelopen jaren veel is gebeurd, zoals bijvoorbeeld de openstelling voor de lunch en het verhuren van Rokin 114. 'Er zijn veel dingen die wachten op aanpak, maar dit moet nu eerst. Er zijn een heleboel mensen die voorstander zijn van de aanvraag van de ANBI-status en ik denk dat er een zeer grote kans is dat het lukt, maar als die clausule niet wordt gewijzigd, hoeven we het niet eens aan te vragen. Een commissie van drie kunstenaars is er heel goed mee bezig.
De volgorde is deze: Hoogevest Architecten zijn specialist in monumenten. Zij hebben ook het Rijksmuseum gedaan. Zij hebben subsidie aangevraagd en dat is een subsidie die je iedere zes jaar kunt aanvragen voor duurzaam onderhoud van het monument, het casco-onderhoud. Dat is een substantieel bedrag dat we waarschijnlijk wel krijgen. Dat is één, die casco-renovatie. En dan heb je dat dak dat uit drie lagen bestaat. Het origineel, het Berlagedak en het plafond

"De ANBI-status maakt het voor leden aantrekkelijker om vijf jaar honderd euro extra te betalen."

"Het wordt echt toekomstbestendig. Er komen ook zonnepanelen zodat we duurzaam energie opwekken."

dat daaronder zit uit de jaren zestig. Wat wij heel graag willen dat na het opknappen van het dak ook de zalen worden aangepakt. Het is zonde om alleen maar die daken te doen. Dat hebben we dus aan die architecten gevraagd. Ze hebben echt hart voor dit gebouw, ze zijn bevlogen. Ze hebben ook een plan gemaakt voor de hal en voor de kantoren boven. Wat wij graag willen is dat in die zalen ook de ontwikkeling van de architectuur te zien is. Dat is een toegevoegde waarde: dat je ook de ontwikkeling in het gebouw kunt zien.'

TROTS

Somers: 'Er is van alles om heel erg trots te zijn: die gietijzeren constructie en ook dat die nog steeds van de kunsten is. Dat Arti niet afhankelijk is, door het vastgoed. Dat zijn allemaal redenen om trots te zijn. Als het klaar is allemaal, krijgt het enorm veel allure. Het ziet er echt prachtig uit, dan wordt het hier een ander verhaal. Natuurlijk, het gaat wel vier jaar duren. Eerst het onderhoud, dan de entree – want als je eerst de zalen doet en daarna de entree, dan kan je er niet in – er komt een lift, de wc's worden opgeschoven, er komt een invaliden-wc. Het wordt echt toekomstbestendig. Er komen ook zonnepanelen zodat we duurzaam energie opwekken.'

Ook de zalen worden verbouwd. De zalen hebben nu een verlaagd entree, die wordt mooi hoog. Het trapje naar de grote zaal gaat weg, alleen de grafiekzaal, uit de zeventiende eeuw, echt het oudste deel van het Artigebouw daar blijft de verhoging wel, want dat is een ander pand. Dat is natuurlijk.

Somers: 'En natuurlijk zijn er ook vragen bij de mensen die hier werken, er zijn ook allerlei praktische bezwaren. Maar ik zit zo in elkaar dat ik denk: eerst de grote lijn en dan de details. Het is een goed plan dat er ligt en dat wordt gepresenteerd in de komende ALV. We hopen dat het gedragen wordt en dat de leden goed geïnformeerd zijn.'

HET IS GEZIEN DOOR FRANS LASÈS

Mij werden in het verleden nog wel eens talenten toegedicht van uiteenlopende aard. Terecht of onterecht, daar ga ik niet over. Wel weet ik waar ik sowieso géén talent voor heb ontwikkeld en dat is klussen. Het vervangen van een kapotte gloeilamp, het monteren van een fietsbel of zelfs het optuigen van de kerstboom vind ik al een opgave. Laat staan dat ik muren sloop, een plafond stukadoor of radiatoren installeer. Naast het ontberen van enig talent voor dergelijke bezigheden heb ik er ook nog eens een grondige hekel aan. Maar zo nu en dan valt er niet aan te ontkomen. Als verhuizende familieleden of vrienden een klusweekend organiseren, kan ik mij niet drukken. In die gevallen bestaat mijn bijdrage voornamelijk uit het pamperen van de hulptroepen. Dan ben ik de man die met koffie en broodjes, met bier en bitterballen het klusteam gemotiveerd houdt. In

KLUSSEN

uitzonderlijke gevallen, de nood moet dan hoog zijn, wil ik nog wel eens een keukentrapje beklimmen om op verzoek de moeilijke randjes te doen - Frans heeft een strakke hand van schilderen. Maar de overtreffende trap van klussen is verbouwen. De ellende die dát met zich meebrengt! Uitermate onplezierig stemmend vind ik de gigantische troep, het afdekplastic, de verstoorde orde. Om nog te zwijgen over het niets en niemand ontziende bouwstof dat je naar adem doet snakken. Gruwelijk! Helemaal wanneer het iets in mijn eigen woning betreft. Zo dringen mijn huisgenoten er al jaren op aan om over te gaan tot de aanschaf van een afwasmachine. Mijn tegenwerping dat ík toch echt degene ben die dagelijks met zijn handen in het warme sop staat, vinden zij geen overtuigend argument. Maar zo'n machine zet je niet zomaar ergens neer. Die zal geïntegreerd moeten worden in de bestaande keukensituatie. Dat vereist een grondige aanpassing van het interieur. Oftewel: een verbouwing! Bij het noemen van het woord alleen al schiet ik volledig in de stress. Bijkomende handicap is dat mijn lichaam het bij dit soort gelegenheden broodnodige - want prestatie verhogende - cortisol niet aanmaakt. Balans verstoord. Resultaat: mijn hormoonspiegel heeft dan de kenmerken van een lachspiegel. Gevaarlijk. Niet aan beginnen dus. Ik zal er maar rond voor uitkomen: deze man is geen klusser! Ik ben mij ervan bewust, door met mijn bekentenis naar buiten te treden, het risico te lopen haatmails en/of bedreigingen te zullen ontvangen en moet gaan vrezen voor de veiligheid van mijn dierbaren. Maar ik kan en mag niet langer zwijgen.

Frans Lasès
info@franslases.nl
www.franslases.nl
www.franslases.blogspot.nl

Terra Bruno

De bouwgeschiedenis in vogelvlucht

HET EERSTE GEBOUW VAN ARTI

Kort na de oprichting verwierf Maatschappij Arti et Amicitiae voor haar activiteiten een eigen gebouw. Op 27 juli 1840 werd bij openbare veiling, gefinancierd met leningen, een kavel van drie aaneengesloten percelen gekocht voor zesenveertigduizend gulden: twee panden aan het Rokin en een winkelpand aan de Kalverstraat.

Antoinette Frijns - Foto's Arti et Amicitiae - Beeldbewerking Frans Smit

Van de panden aan het Rokin was logement Het Wapen van Utrecht op de hoek van het Spui nog niet vrij van huur, het naastgelegen koffiehuis Grand Salon Duport was goed onderhouden en kon per 1 november worden betrokken. De benedenruimte was geschikt als sociëteit en de grote zaal op de eerste verdieping als tentoonstellingszaal. Aan overdrachtskosten voor onder andere drie kronen met vijftig lampen betaalde Arti elfhonderd gulden.

DE KUNSTZAAL

De tentoonstellingszaal bleek overdag nogal donker en daardoor minder geschikt om kunstwerken te exposeren. Op 23 maart 1841 kreeg architect M.G. Tétar van Elven de opdracht een nieuwe kunstzaal te bouwen. Het voorste deel van de zaal bleef ongewijzigd, daar was voldoende licht van de grote ramen aan de straatkant voor het exposeren van tekeningen en gravures. Om de achterzaal van voldoende licht te voorzien, plaatste de architect een aaneengesloten rij van zeven matglazen ramen aan beide zijden van de schuine helling van het dak. Voor de opengewerkte consoles onder de ramen en de korbelen in de dakconstructie gebruikte hij gietijzer, toentertijd een revolutionaire keuze. 13 Volgens een bouwkundig onderzoek van TU Delft heeft Arti de oudst bekende gietijzeren constructiedelen die in Nederland zijn toegepast. De wanden werden in een rood tint geverfd en het hout en gietijzer in de kleur van eikenhout. Tussen de consoles waren in schilden namen van beroemde Nederlandse schilders aangebracht, die van Rembrandt en Paulus Potter in grote schilden aan begin en einde van de zaal. Achterin kwam een nis met het borstbeeld van de koning.

In 1851 werd de sociëteitsruimte aan de achterkant vergroot en voorzien van een buffet.

VERBOUWING LELIMAN

In 1854 werd besloten het verenigingsgebouw uit te breiden, het ledenaantal was sterk gestegen. Het huurcontract met logement Het Wapen van Utrecht werd per 1 mei 1855 opgezegd. In juni 1855 was de bouwvergunning verkregen en werd het logement afgebroken. Uit de

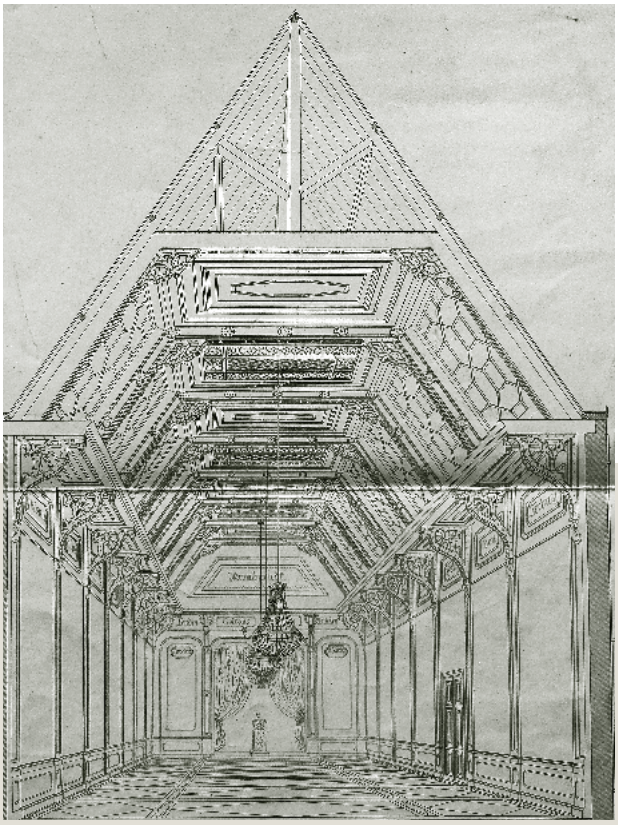

De kunstzaal van Tétar van Elven met de drie kroonluchters

Leliman maakte er dit van in 1855

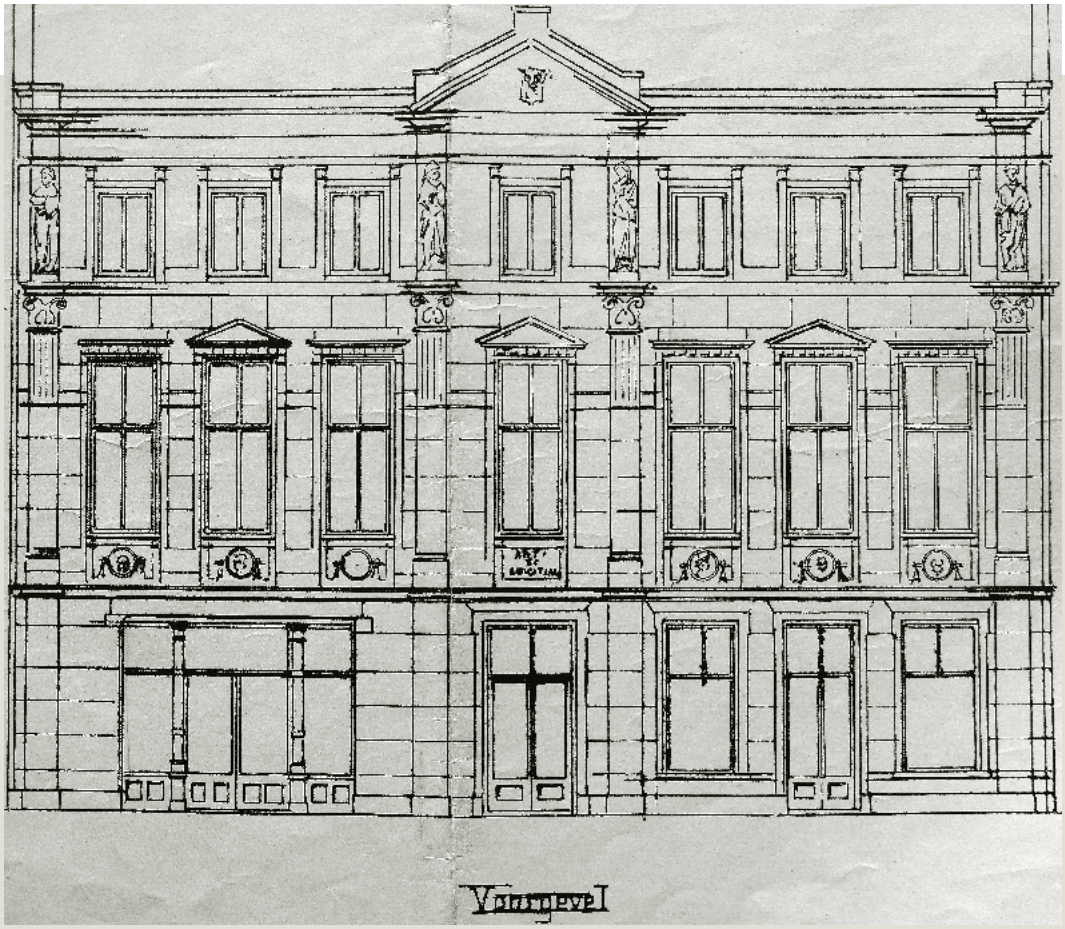

En zo werd de voorgevel in 1893

ingezonden ontwerpen was dat van architect J.H. Leliman gekozen en op 7 augustus 1855 legde voorzitter Pieneman de eerste steen voor de verbouwing.

De gevels van het voormalige koffiehuis en logement werden geheeld naar Lelimans ontwerp: een classicistische gevel, rijkelijk voorzien van ornamenten, onder andere met vier beschilderde grenenhouten beelden, de kunsten symboliserend en voorzien van een pleisterlaag. De hoofdingang in het midden van de gevel leidde naar de vestibule en via een gang links naar de sociëteit en rechts naar de leeskamer/bibliotheek. De sociëteit werd vergroot tot drie zalen (lees-, conversatie- en biljartzaal).

Op de eerste verdieping kwam een tweede tentoonstellingszaal met voorzaal. Deze werd met eenvoudiger inrichting nagebouwd naar het ontwerp van Tétar van Elven. Op 15 september 1856 werd het uitgebreide Arti ingewijd met voordrachten en een tentoonstelling.

Op het vernieuwde Arti was wel wat aan te merken. De leden klaagden dat de gezellige communicatie was verdwenen en het overal tochtte en de gérant dat de leden hun jassen in de sociëteit over stoelen en tafels hingen omdat de garderobe niet bewaakt was. De vernieuwde houten fundering was slecht geconstrueerd: de vloeren zakten door.

VERBOUWING BERLAGE EN BLEIJS

Op 29 maart 1893 besloot de ALV dat aan de gevel enige aanpassingen zouden worden gedaan en het interieur geheel zou worden vernieuwd. De opdracht ging naar de architecten A.C. Bleijs en H.P. Berlage.

De hoofdingang werd verplaatst van het Rokin naar het Spui. De drie ramen links van de voormalige entree aan het Rokin werden vervangen door een glaspui met twee vaststaande ramen en een glasdeur. Hierdoor werd de symmetrie van het ontwerp van Leliman doorbroken. In de bovenramen zowel op de begane grond als de eerste etage kwam glas in lood. Stenen paaltjes met er tussen een smeedijzeren hek en twee obelisken van blauw hardsteen werden voor de gevel geplaatst.

In het gebouw waren de veranderingen, grotendeels ontworpen door Berlage, ingrijpend. De hoofdingang gaf nu toegang tot een brede gang met links de sociëteit met leeszaal, bibliotheek en conversatiezaal, met in het midden een buffet en porseleinen handwasbakje met kraantje. Aan het einde van de gang was de biljartzaal.

De zalen werden onderling van elkaar gescheiden door portières, zware gordijnen, opgenomen met een koord en opgehangen tussen brede doorgangen met zuilen, wat de gezelligheid zou bevorderen. De wanden werden bekleed met eikenhouten lambriseringen, de plafonds met hout betimmerd en decoratief beschilderd. De vloer kreeg parket met daarop grote karpetten.

Een grote vestibule en een brede trap met bordes, rijk voorzien van ornamenten, leidde naar de expositiezalen. De tentoonstellingszalen werden uitgebreid tot vijf onderling met elkaar verbonden zalen. Een glazen velum in de twee grote zalen werd boven

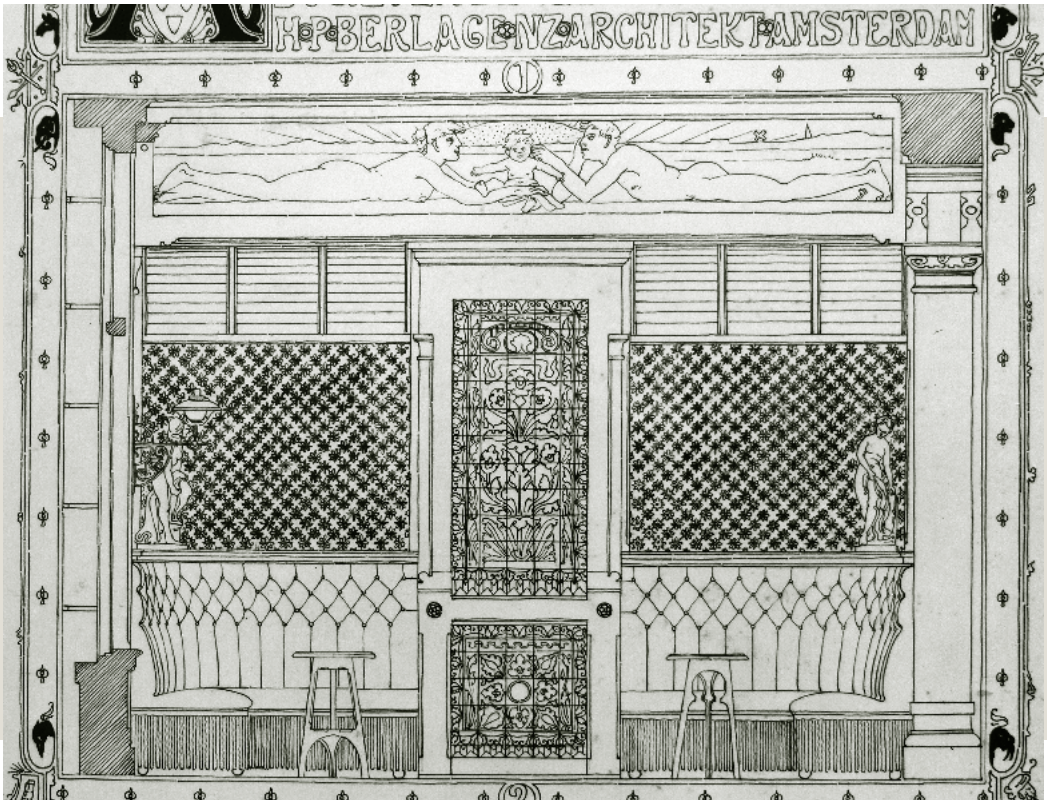

Het reliëf van A. Hesselink boven de schouw

de gietijzeren consoles aangebracht waardoor het licht in de tentoonstellingszalen werd getemperd. De consoles werden weggewerkt.
Het door Berlage voor de sociëteit ontworpen meubilair werd uitgevoerd in eikenhout van uiteenlopende vorm en stijl, hang- en wandlampen van smeedijzer en een schouw met vaste zitbanken. Boven de schouw het reliëf Man, vrouw en kind van A. Hesselink. Dit reliëf is bij de verbouwing van 1960 verloren gegaan.
De proef om in de sociëteit het veel warmte verspreidende gaslicht te vervangen door elektrisch licht werd na enige tijd gestaakt vanwege de hoge elektriciteitsrekening.
Het vernieuwde gebouw werd op 2 mei 1894 feestelijk heropend.
In 1936 en 1950 vonden wat bouwkundige aanpassingen plaats zonder noemenswaardige veranderingen aan exterieur en interieur.

VERBOUWING SCHIPPER

In 1960 verkeerde het verenigingsgebouw bouwtechnisch in slechte staat. Gevel en vloeren vertoonden verzakkingsverschijnselen. Waarschijnlijk was de zwaardere en hogere gevel van Leliman gewoon op de oude bestaande fundering gezet. De vloeren van de expositiezalen waren 'griezelig slap'. Eind 1961 maande Bouw- en Woningtoezicht Arti om voor februari 1962 met restauratie te beginnen, anders dreigde sluiting. Het Rijk was bereid subsidie te verlenen op voorwaarde dat het door Berlage ontworpen interieur van de sociëteit en trappenhuis onveranderd bleef en de gevel in de oude staat van Leliman werd teruggebracht. Prioriteit had het aanbrengen van nieuwe fundering. De sociëteit werd gesloten en ontruimd, de Breitner vond onderdak in het Rijksmuseum. De voormalige leeszaal hoek Rokin/Spui werd verhuurd als winkelruimte. De vier kolommen met engelenkopjes uit de (leegstaande) winkel Spui 1a werden naar de voorruimte van de sociëteit aan de kant van nr. 114 verplaatst. De beelden van de gevel werden na restauratie ter voorkoming van beschadigingen in de soci-

Het vernieuwde gebouw werd op 2 mei 1894 feestelijk heropend.

eteit geplaatst; de gevel van Leliman werd (zonder beelden) in ere hersteld.
De expositieruimte werd vergroot en in de plafonds van de grote en de kleine zaal kwam een dubbel glazen velum met een lichtbak voor het bevestigen van tl-ornamenten en een nieuwe vloer.
Op 10 oktober 1964 was de verbouwing klaar.

VERBOUWING ZAANEN

De laatste verbouwing was in 1990. Architect was Pieter Zaanen. Naast het benodigde onderhoud aan gevel, daken en technische installaties kwamen aan de gevel weer beelden, afgietsels in gepatineerd brons van de oude beelden. De sociëteit en keuken werden grondig aangepakt. De ronde bar en de boekenkasten uit 1971 verdwenen, er kwam een nieuwe bar en een leestafel (omgebouwd biljart) en door Zaanen ontworpen nieuwe verlichting. Berlages meubelen werden gerestaureerd en met groen leer bekleed. Het voorstel van de architect om een deel van de dominante en veel ruimte in beslag nemende burgemeestersstoelen te verwijderen en twee chesterfield banken te huren voor rond de schouw werd verworpen. De communicatie tussen architect en bouwcommissie verliep niet soepel. Er waren problemen onder meer over betalingen en het niet melden van monumentenzorgsubsidie verleend voor het opknappen van de goten en de daken.

Eind jaren vijftig werd deze foto gemaakt van Berlages interieur

Literatuur: notulen bestuur en ALV, verslagen bouwvergaderingen en het boek *Een Vereeniging van ernstige kunstenaars.*

Architect was Pieter Zaanen

DE GROTE VERBOUWING IN 1989

Deze zomer is het alweer dertig jaar geleden dat de sociëteit rigoureus verbouwd werd.
Vanuit de dienstwoning was er slechts één trap naar beneden en dan stond je midden in de sociëteit, dat was schrikken. Er kwam een volledig nieuwe keuken op de overdekte binnenplaats waar ooit het verwarmingshuis was, er werd toen nog gestookt op olie, die lucht bleef lang hangen in en rond het pand.

Ria Stork - Foto: Josje Crince Le Roy

De ingangen naar de toiletten vanuit de sociëteit werden dichtgetimmerd, daar is nu de garderobe. De toiletten werden verbouwd en bij de heren verdween het enorme ronde toilet; dat ronde kwam omdat het de onderkant van het torentje was die met een spiltrap boven bij het kantoor al begon.
En dan de sociëteit, een kaalslag. De houten U-bar met het mooie oude buffetje ging weg, de boekenkasten werden gesloopt en de houten lambrisering bij de bar moest er ook aan geloven.
Alle lampen verdwenen, ook de oude koperen wandlampjes die ooit nog op kaarslicht brandden.
Toen ging de parketvloer van achter tot aan de ramen open, er werd een enorme koker aangebracht die via roosters in de vloer bij het raam en in de wand aan de kant van de schouw, frisse of warme lucht de zaal in zou blazen. Op twee plaatsen onder het plafond kwamen roosters die lucht moesten afvoeren. Of dit ooit naar behoren heeft gewerkt, kan ik me niet voorstellen. Er waren veel klachten.

LULLENLAMPEN

Een nieuwe bar, groot en vierkant met een blad van 'Berlijns zilver' en een groot afzetblok.
Rond de bar metalen platen en vier billenbuizen van messing en groen metalen barkrukken.
Waar de oude buffetkast stond kwam een verhoging met een bank en een soort schot zodat men er niet af zou vallen, de houtsoort was vrij licht net als het nieuwe kassagedeelte met messing rand.
Boven de bar kwamen gele plexiglas lampjes die al snel de naam lullenlampen kregen of zoals actrice Cissy van Bennekom ze telkens weer noemde: 'die vreselijke falluslampen'.
Peter van Straaten maakte er zelfs een tekening van voor Het Parool, de tekst weet ik niet meer.
Aan het plafond kwamen zes grote, groene, metalen lampen die het plafond moesten aanlichten door middel van vier autolampen. Helemaal af zijn de lampen nooit gekomen want op de tekening stond een rok van metalen balletjes, net als het kettinkje dat aan de stop van de wastafel zit. Nu keek men tegen alle draden aan. De wanden werden bekleed met een gemarmerd behang en het hele bargedeelte kreeg een lambrisering van groen-wit marmer en ergens is een tegeltje met een Z erin.

ZAANEN

Successievelijk werden er dingen vervangen, de volgorde weet ik niet meer maar het was veel!
De bar kreeg een houten bovenblad

De lampen met de bijnaam lullenlampen

wat veel prettiger aanvoelde dan het koude metalen blad.
De inmiddels verroeste metalen platen rond de bar gingen weg, net als drie van de vier billenbuizen.
Het afzetblok maakte plaats voor een donkere buffetkast waar bestek, glazen en wijnen in kwamen.
Het schot bij het 'kabinetje' werd vervangen door een billenbuis en kreeg een andere houten vloer.
De plexiglas lampjes boven de bar verdwenen en op de bar kwamen een aantal messing lampjes.
Nadat een van de grote lampen van het plafond naar beneden viel, werden ook deze vervangen.
Niemand was blij met het gemarmerde, witgrijze behang, schilderijen kwamen er niet goed op uit.
Ook qua materiaal was men niet want er kon niet in gespijkerd worden, ook niet gerepareerd.
De huidige wanden werden nieuw bekleed en hebben daarna wel verschillende kleuren gekregen.
Wel is er nog de marmeren lambrisering met het tegeltje met de Z, wat betekent: ZAANEN was hier.

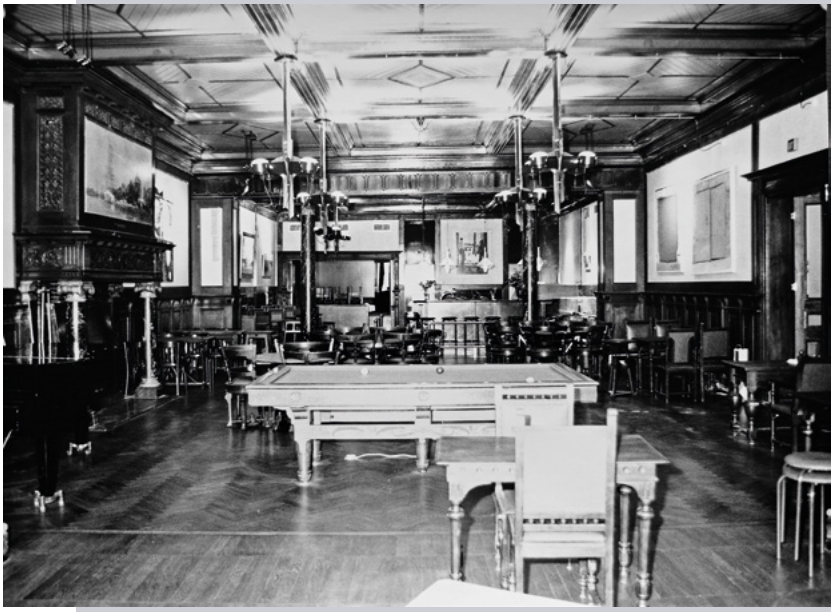

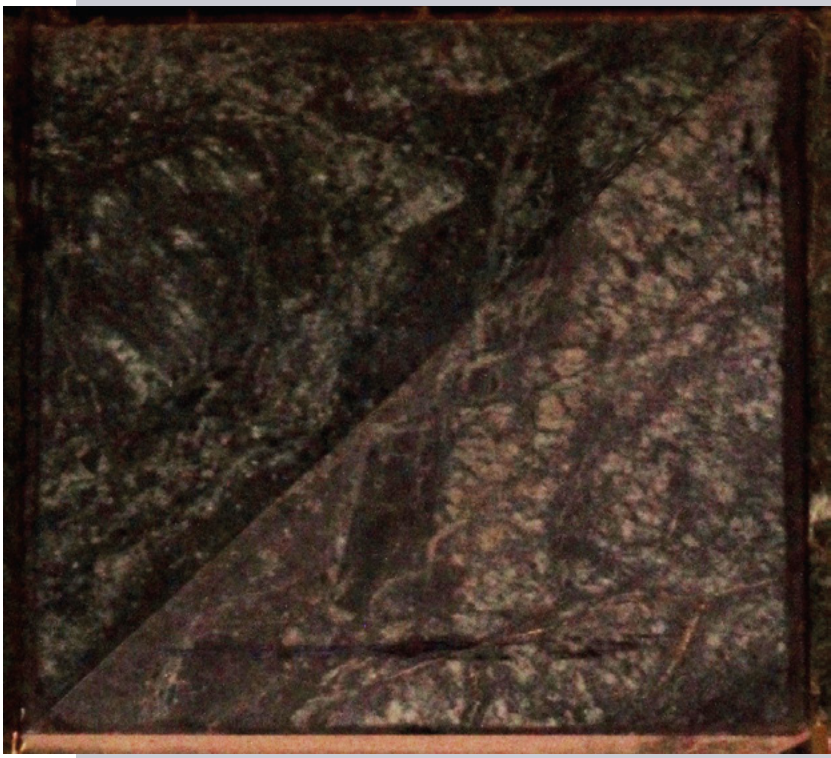

ARTICULA
Artimagazine voor en van Artileden

Articula is een programma- en verenigingsmagazine van Arti van en door Artileden

COLOFON

Hoofdredactie: Camiel Hamans
Eindredactie: Tia Lücker
Redactie: Edu Braat, Roelof van Gelder
Basisvormgeving: Robin Hoogstad
Illustraties: Peter van Hugten
Fotografen in dit nummer: Josje Crince Le Roy, Frans Smit, Caroline Waltman
Vormgeving: Robin Hoogstad (StudioS2B)
Emailadres: articula@arti.nl